

Zimowy spacer w rejonie Wyspy Portowej 30 marca 2019 r.

Celem spaceru oprócz walorów rekreacyjnych było dostarczenie informacji o Wyspie Portowej w Gdańsku, jej walorach przyrodniczych i turystyczno-rekreacyjnych oraz o ważnych obiektach tego obszaru (przemysł, plaże, ochrona środowiska, kąpieliska, budowle obronne).

Wyspa Portowa otoczona jest wodami - od północy Zatoki Gdańskiej od wschodu Wisłą Śmiałą, a od południa i zachodu Wisłą Martwą. Położona jest na terenie Żuław Gdańskich, które powstały w holocenie (okres trwania ponad 11 tys lat).

Zatoka Gdańska dawniej sięgała dalej w kierunku południowym. Intensywne narastanie nanosu rzecznego spowodowało utworzenie się równiny w delcie uchodzącej rzeki i w efekcie do powstania krainy geograficznej pod nazwą **Żuławy Wiślane**. Od obecnej Białej Góry, dawna rzeka miała dwa ramienia ujściowe – wschodnie Nogat i zachodnie Leniwka.

W 1840 roku wody **Leniwki** w wyniku zatoru lodowego znalazły nowe ujście do morza (jako **Wisła Śmiała**). W wyniku przeprowadzonego w latach 1890–1895 w okolicach Świbna przekopu Wisły, powstało nowe ujście Leniwki: od miejscowości Przegalina do Zatoki Gdańskiej powstał Przekop Wisły (obecny przepływ wody 1090 m³/s). Nazwę Martwa Wisła przybrał wówczas odcinek dawnej Leniwki od Przegaliny do ujścia przy Westerplatte w Gdańsku.

Wyspa Portowa równoleżnikowo ma szerokość około 7,5 km, a południkowo średnio około 3 km, z 5 kilometrowym wysunięciem ku północy, jakim jest **Westerplatte**. Teren jest w miarę równy, występują tu jednak wydmy pasa nadmorskiego. Północno-wschodnia część wyspy porośnięta jest lasem .

Budowa geologiczna i warunki hydrogeologiczne. W stropie występuje warstwa holocenijskich namułůw o miąższości 1 – 3 m, pod którymi leży warstwa piaskůw drobnych o miąższości dochodzącej do 10 m. Pod nimi zalega kilkumetrowa warstwa słabo przepuszczalnych mułkůw i ilůw. Poniżej do głębokości około 50 m zalegają holocenijsko-plejstocenijskie piaski drobne i średnie. Pod nimi znajdują się plejstocenijskie gliny zwałowe. W obrębie utworůw czwartorzędowych występują dwa poziomy wodonośne: **holocenijski** o swobodnym lub lekko napiętym zwierciadle wody, stabilizującym się na głębokości 0,5 – 1,0 m oraz **holocenijsko-plejstocenijski**. Zwierciadło wód tego poziomu jest pod napięciem hydrostatycznym i występuje na głębokości około 15 – 17 m. Statyczne zwierciadło kształtuje się na poziomie zbliżonym do zwierciadła poziomu holocenijskiego

Bardzo interesująca jest **historia Wyspy Portowej** (zwanej również jako **Stogi** (Heibude). Był to dawniej obszar wydym ciągnących się od Sopotu do Sztutowa. Las liściasty i iglasty oddzielał wybrzeże morskie od rozległych łąk. Zmieniała się przynależność państwowa tego terenu (m.in. Piastowie, Świętopelk, Krzyżacy), a łąki zmieniały właścicieli. Od Średniowiecza Stogi były osadą położoną na prawym brzegu Martwej Wisły, przy pradawnym szlaku na Mierzeję. Składowano tu krzyżackie zapasy siana w stogach i stąd się wzięła nazwa **Stogi**. Z czasem powstało w Stogach osiedle rybackie. **Wielki mistrz Karol z Trewiru** potwierdził prawo rybakůw do zbierania bursztynu i połowu ryb. Zbieracze stali zanurzeni w wodzie i wylawiali kawałki bursztynu z dna morskiego. Wyrabiali z niego krzyżyki, różańce, biżuterię.

Kąpielisko Stogi. Za początek kąpieliska morskiego na Stogach można przyjąć fakt zbudowania przez **Sörna Björna** komfortowo urządzonej gospody oraz wykorzystanie dla celów wypoczynkowych jeziora w głębi lasu, **Pustego Stawu (Heidsee)**. Jego wymiary wynoszą obecnie 0,7 x 0,15 km, średnia głębokość 0,6 m, a maksymalna 3 m,

Na jego zachodnim brzegu ulokował przystań dla łodzi. W 1846 r. teren stogów stał się własnością wzbogaconego na kopaniu bursztynu **Spechta**. Przyjmuje się, iż budowla zaczęła pełnić funkcję domu kuracyjnego (Spechts Establissement), pierwszego zresztą w tej miejscowości. Zwiększała się liczba wypoczywających osób. Mieli oni trudności z dotarciem do plaży nadmorskiej, gdyż drogę przecinała wysoka wydma. Specht wzniósł na plaży budynek na potrzeby swojej rodziny, udostępniając go następnie gościom plażowym. Szlak do niego wiodący zaczęto z czasem nazywać **Budenweg** (droga do budy).

Został on utwardzony, szczególnie na odcinku wydmy, drewnianymi balami. Poważne prace modernizacyjne otoczenia plaży przeprowadzono w 1871 roku. Znacząco zmieniły one oblicze tego miejsca. Rok 1884 zaczęto uważać za czas, w którym Stogi stały się kąpieliskiem morskim. Własność Spechta przejął w 1893 r. **H. Manteuffel**. Z rozmachem rozbudował kąpielisko, głównie w otoczeniu Pustego Stawu, wnosząc Hotel Kuracyjny (Kurhotel) oraz wielką salę taneczną (Neuer Saal). Oparta na planie prostokąta, o lekkiej konstrukcji, z dwuspadowym dachem, charakteryzowała się szczytami zdobionymi dekoracją snycerską. Odsunął ją na południowe krańce kompleksu kuracyjnego, pragnąc zapewne uchronić odpoczywające rodziny od wrzawy bawiących się gości. Do kąpieliska przybywały tłumy. Jak odnotowano w prospekcie reklamowym z 1914 r. z odświeżających kąpeli skorzystało 50 000 osób. Gościom, szczególnie w okresie letnim, proponowano różnorodną rozrywkę. Nad miłym leśnym jeziorem były odpalane fajerwerki o urzekającej piękności i urządzone korsa kwiatowe, które las ożywiały niezliczonymi widzami.

Łodzie wiosłowe pływały po jeziorze, natomiast kapela wojskowa dawała koncerty. Wieczorem zapełniały się lokale w ogrodach oświetlone podobnie jak ulice, światłem elektrycznym. Prawie trzytysięczna wówczas miejscowość, włączona właśnie w granice miasta (1 kwietnia 1914 r.), pracowała na rzecz wypoczywających gdańszczan i przybyłych kuracjuszy. Tuż przed pierwszą wojną światową Stogi stały się już znaczącą miejscowością kąpielową. Chętnych do korzystania z pięknej plaży dowożono statkami Gdańskiej Żeglugi Parowej i Towarzystwa Akcyjnego Kąpeli Morskich „Wisła”. Niedługo po zakończeniu wojny, w 1920 roku, wzniesiono nowy zakład kąpielowy, lecz już na plaży, na planie prostokąta, z ryzalitami na końcach. Chętnych do korzystania z uroków plaży lawinowo przybywało. Otwarcie w **1912 r. Mostu Siennickiego** przybliżyło gdańszczanom kąpielisko na Stogach. W dni słoneczne przybywały tam tłumy. W 1926 r. nastąpiła kolejna rozbudowa kąpieliska. Za pasem wydmy, nieco na zachód od funkcjonującego pawilonu plażowego, powstały kolejne hale, gdzie umieszczono kawiarnię, w przyziemiu restaurację z perspektywą na morze oraz 2 hotele. Tuż przy nich biegła grzbietem wydmy aleja lipowa aż do kąpieliska Westerplatte.

Pusty Staw, do niedawna centrum rekreacyjne Stogów, tracił na znaczeniu. Jego atrakcyjność malała z każdym rokiem. Szczególnie, gdy pierwszego lipca 1927 r. doprowadzono do Stogów dwutorową linię tramwajową, dochodzącą aż do samej plaży. Obok poprowadzono asfaltową szosę. Częściowo wykorzystano dawną Budenweg, zaś północny, końcowy jej odcinek przekształcono w obszerną promenadę. Pozwoliło to na jeszcze szersze korzystanie przez gdańszczan z uroków plaży. Atmosferę tamtego czasu i miejsca oddaje Jan Kilarski:

„Ostatni odcinek drogi z kąpieliskowej osady Hejbudy do morza wiedzie wysokim sosnowym lasem. Gładką szosą mkną samochody, oddzielnym torem suną cykliści, są też odrębne cieniście deptaki dla pieszych. Morze!... Ukazuje się dopiero z wydmowego wału, zawsze spokojną radość dające stęsknionym oczom, a potem rozkosz ciała. Można ją brać w zagrodzeniu kąpielowym, lub dalej w warunkach naturalnych. Po czym jest możliwość – tu i wszędzie dalej po brzegu – zaspokoić apetyt i pragnienie gdańskim trunkiem popularnym – mlekiem. Grzbietem wydmy biegnie długa promenada, doskonale utrzymana”.

„Założenie zdrojowe usytuowane nad Pustym Stawem pustoszało. Coraz częściej pomijane przez gości, wzbudzać zaczęło zainteresowanie ludzi przemysłu. Przedsiębiorca o nazwisku **Amsel** (pisano również Ansler), zbudował w 1922 r. na obszarze ogrodu kuracyjnego fabrykę wyrobów pasmanteryjnych. Zakład rozrastał się zajmując coraz to dalsze tereny rekreacyjne. Po drugiej wojnie światowej nad Pustym Stawem nie odrodziło się wakacyjne życie. Lata świetności minęły. W lesie przylegającym do brzegu zapanowała cisza”, jak pisał Michał Buliński:

Westerplatte: kąpielisko, z którego zostały tylko pocztówki. To było najkrócej istniejące gdańskie kąpielisko. Powstało w połowie XIX wieku, ale plażowicze przestali z niego korzystać jeszcze przed II wojną światową. Do dziś zachowały się tylko pamiątkowe zdjęcia. Pod koniec XIX wieku było to już znane kąpielisko. Na początku sezonu, w czerwcu 1891 roku, Gazeta Gdańska informowała: "Pomiędzy Gdańskiem a Westerplatte i odwrotnie chodzą, począwszy od godziny 3 i pół po południu codziennie parowce co pół godziny bez zatrzymania się na stacyach, a tylko odchodzący o godzinie 2 i pół od bramy św. Jana parowiec oraz parowce odchodzące w pełnych godzinach przystawają na stacyach."

Jak wyglądało ówczesne kąpielisko? Powstał tam Dom Zdrojowy, Hala Plażowa, molo nazywane

Cesarskim, Zakłady Kąpiele Morskich, Dom Ciepłych Kąpiele, wytyczono promenady i romantyczne uliczki. Naprzeciw Domu Zdrojowego przygotowano miejsce dla występów orkiestry. Rozległy ogród zdrojowy przyjmował licznych gości, którzy przyjeżdżali z miasta statkami albo zjeżdżali koleją przez Nowy Port. Kuracjusze zazwyczaj kierowali się na plażę, wcześniej korzystając z Domu Zdrojowego. W Zakładach Kąpiele Morskich były odrębne kabiny dla pań i panów. W Domu Ciepłych Kąpiele leczono choroby kobiece, podagrę, reumatyzm poprzez prysznice gazowo-parowe z domieszką kwasu węglowego, stosowano także kąpiele z igieł świerkowych. Praktykowano z dobrymi rezultatami masaże i gimnastykę leczniczą. Podawano, w znajdującym się tam Zakładzie Picia Wód Leczniczych, różnorodne wody mineralne, także maślanę i mleko. Na półwyspie, w parku zdrojowym, funkcjonowała w tym czasie filia kawiarni i cukierni O. Schulza z ul. Szerokiej w Gdańsku. Oferowała ona wypoczywającym lody, torty, ciasta herbaciane i kawowe. Artykuły kolonialne, delikatesy, wina, cygara proponował E. Prah. Feyerabend, który dzierżawił Halę Plażową oraz stawiał do dyspozycji kuracjuszy umeblowaną willę, mieszkania i pokoje za umiarkowaną cenę. Mogli oni również skorzystać z innych uroków tego miejsca. Nieopodal Cesarskiego Mola ciągnęły się w morze umocnienia brzegowe, zakończone po wschodniej stronie latarnią o czerwonym świetle. "Z galerii latarni widać statki rybaków i łodzie przybrzeżne, przed portem krzyżują się szlaki statków handlowych najróżniejszych narodowości, w towarzystwie kutrów-pilotów" - pisano w 1900 roku. "Setki marynarzy i żołnierzy piechoty morskiej ożywiają nabrzeże, a liczne łodzie i barkasy, przecinają wodę z szaloną prędkością. Zwiedzanie okrętów jest dozwolone poza godzinami służby 22." Wille i pensjonaty, chronione przed wiatrem drzewami, otoczono ogrodami, wyposażono w chłodne werandy i balkony, zapewniając przyjemny pobyt swoim gościom. Uzupełnieniem był park z boiskami do tenisa i gier. Codziennie, oprócz sobót, koncertowały w Westerplatte naprzemiennie dwie orkiestry wojskowe, każda licząca blisko czterdziestu muzyków. W sezonie tradycją stały się święta kąpielowe oraz iluminacje, pokazy fajerwerków i tańce. "W pawilonie muzycznym koncertowały często orkiestry różnych formacji wojskowych z Gdańska. Właściciel Domu Zdrojowego wydawał częste bale "Reunions", w świetle lampionów, z polonezami dla dzieci i tym podobnymi. Gdy wieczorami jaśniały setki barwnych żarówek, grała muzyka lub "stoły pieśni" [Liedertafeln - swoiste bractwo śpiewaków amatorów, gromadzących się przy jednym stole], dawały koncerty męskiego śpiewu, gdy na uzdrowskich drózkach bawiono się, flirtowano i śmiano się, ludzie byli beztrudnie szczęśliwi." W nocy z dziewiątego na dziesiątego **stycznia 1914 roku rozszalał się na Bałtyku sztorm**, który uczynił wiele szkód na całym Wybrzeżu, ale szczególnie na Westerplatte. Drewniane budynki łazienek, przebieralnie i kabiny kąpielowe uległy zniszczeniu. Po wojnie Westerplatte już tylko przez kilka lat pełniło funkcje rekreacyjne. **14 marca 1924 r. wskazano półwysep Westerplatte jako najdogodniejsze miejsce dla przeładunku broni i amunicji dla odrodzonej Polski.** Władze miasta w październiku przekazały teren Radzie Portu i Dróg Wodnych w Gdańsku, organowi zarządzającemu portem gdańskim, który oddał go Polsce w bezpłatną, wieczystą dzierżawę. Po zmianie funkcji półwyspu kuracjusze i wypoczywający gdańszczanie zniknęli, przenosząc się do Brzeźna, Stogów czy Sobieszewa.

Na **Wyspie Portowej** położone jest **osiedle Stogi** (poprzednio dzielnica Gdańska) (dawniej *Sianki*, niem. Heubude). Niegdyś była to wieś rolniczo - rybacka. Stała się popularnym miejscem wypoczynku po utworzeniu bezpośredniego połączenia z Gdańskiem, za pomocą **Mostu Siennickiego** (otwartego 8 czerwca 1912). W roku 1914 tereny Stogów zostały włączone w granice administracyjne Gdańska. W latach 1925-1927 została zbudowana w pełni dwutorowa trasa tramwaju o wysokiej przepustowości z centrum miasta na Stogi, zakończona pętlą w pobliżu plaży. W roku 1927 osiedle zostało połączone tą linią z centrum miasta i do plaży. **Powierzchnia osiedla** wynosi około 11 km², **liczba ludności** około 12 tysięcy. W planach regionalnych z lat sześćdziesiątych XX wieku przewidywano rozbudowę ówczesnej dzielnicy do potrzeb 20 tysięcy mieszkańców. Jednak późniejsze plany wskazały tu lokalizację przemysłu, co ograniczyło planowany wzrost liczby ludności.

Sączki pola irygacyjne. Kiedy w 1863 r. włodarzem miasta został **Leopold von Winter**, wykorzystał możliwości technologiczne, które niosła ze sobą Rewolucja Przemysłowa. Dostał do rąk bezprecedensowe narzędzia i zrobił z nich znakomity użytek. Uczynił z Gdańska metropolię z prawdziwego zdarzenia, a sam zyskał miano jednej z najwybitniejszych osobowości Gdańska XIX wieku. Na jego zlecenie wybitny architekt niemiecki Eduard Friedrich Wiebe zaprojektował nowoczesny miejski system kanalizacyjny. Według jego założeń w latach 1869-1871 wybudowano **pierwszą gdańską oczyszczalnię ścieków**, czyli **poletka irygacyjne Stogi/Sączki**. Obiekt ten, o pierwotnej powierzchni 160 – 180 ha, rozbudowany do 300 ha na początku XX wieku, pracował nieprzerwanie wiele lat. **Ścieki miejskie** doprowadzane były systemem rur pod Motławą przez **przepompownię Ołowianka** (czynną do dnia dzisiejszego) i przepust pod Wisłą. Po wstępnym oczyszczeniu w betonowych osadnikach, rozprowadzane były następnie systemem kanałów na rozległe poletka, gdzie następowała ich filtracja poprzez pokłady piasku. Powstałe w procesie oczyszczania osady były wykorzystywane przez działające obok gospodarstwo rolne. Do dziś struktura poletek jest dobrze widoczna w terenie (w szczególności pozostałości

osadników wstępnych). Kolejną dużą gdańską oczyszczalnią ścieków był obiekt zlokalizowany przy dzisiejszej ulicy Hallera. Niezwykle innowacyjną, jak na tamte czasy, **oczyszczalnię Zaspą** w znanej nam formie oddano do użytku w 1931 roku. Na wskroś nowoczesna, wyposażona w pełnowartościowy biologiczny stopień oczyszczania, Oczyszczalnia wykorzystywała rozwiązania zaprojektowane przez kolejnego wybitnego inżyniera ówczesnej epoki – Karla Imhoffa. Mimo swoich zalet, oczyszczalnia **Zaspą** okazała się jednak niewystarczająca, by oczyścić wciąż wzrastającą ilość ścieków. Dlatego w 1976 r. wybudowano funkcjonującą do dziś **Oczyszczalnię Wschód** (oczyszczalnia Zaspą została zlikwidowana w 2008 roku).

Biuro Planowania Regionalnego (prof. J. Kołodziejski) w latach sześćdziesiątych opracowało plan rozwoju przemysłowego dla rejonu Gdańsk obejmujący Wyspę Portową. Nastąpiła rozbudowa **Portu Gdańskiego** przede wszystkim o **Port Północny** to jest nowoczesną głębokowodną część (do 15 m głębokości), w latach 1970 – 75 razem z **Rafinerią Gdańską** jako wspólna inwestycja pozwalająca na import i eksport surowców i produktów ropopochodnych. W roku 2007 ukończono budowę pierwszego głębokowodnego **terminalu kontenerowego DCT Gdańsk**. Rozbudowa Portu Gdańskiego spowodowała zmniejszenie długości plaż Wyspy Portowej, które stanowiły najpiękniejsze elementy kąpielisk morskich Gdańsk. Należy mieć nadzieję, że planowana dalsza rozbudowa portu nie spowoduje dalszego zmniejszenia plaż, a port zostanie rozbudowany w kierunku morza jako port głębokowodny. Szczegółowy opis Portu Gdańskiego znajduje się w materiałach opracowanych przez kol. Sylwestra Napierzyńskiego, który przed kilkoma latami oprowadzał nas po obiektach portowych.

Na terenie Wyspy Portowej lub w jej bezpośrednim sąsiedztwie wybudowane zostały liczne obiekty i urządzenia przemysłowe.

Rafineria Gdańska (Grupa Lotos) położona po południowej stronie Martwej Wisły. Wybudowana została w latach 1970 (prace przygotowawcze) do 1975 (pierwsze produkty rafinerii – najpierw benzyna, później nafta i oleje napędowe. W tym roku nastąpiła **pierwsza dostawa ropy statkiem Kasproy Wierch**. Zakład był sukcesywnie rozbudowywany o rozszerzenie asortymentów produktów aż do roku 2010 kiedy zwiększono zdolności **przerobowe z 6 do 10,5 mln ton ropy rocznie**. W 2012 r. uruchomiono produkcję ksylenów i zakład przeszedł na całkowite zasilanie gazem ziemnym co ewidentnie zmniejszyło emisję gazów do powietrza. Zmieniała się też nazwa zakładu, najpierw Rafineria Nafty Gdańsk, Gdańskie Zakłady Rafineryjne, wreszcie Grupa Lotos. W 2018 roku podpisano niekorzystny dla Gdańsk list intencyjny rozpoczynający fuzję z Orlenem. Zakład posiada wszystkie wymagane urządzenia ograniczające negatywne oddziaływanie na środowisko i prowadzi stały monitoring środowiska w otoczeniu.

Gdańskie Zakłady Nawozów Fosforowych „FOSFOR” Sp. z o.o. W 1912 r. **Niemiecki koncern Milcha** wybudował w Gdańsku, pierwsze instalacje produkcyjne kwasu siarkowego i nawozów fosforowych. Zainicjowano wytwarzanie m.in. kwasu siarkowego, kwasu solnego czy tzw. mieszanek superfosfatowych. Podczas działań w czasie **II wojny światowej** doszło do zniszczenia zakładu. Został odbudowany w pierwotnym kształcie w 1947 r. **W drugiej połowie lat 60. XX wieku rozpoczęto tu realizację dużej inwestycji**, która przekształciła zakłady w nowoczesną fabrykę nawozów fosforowych. Działania podjęte wiązały się z tzw. programem chemizacji krajowego rolnictwa. W oparciu o amerykańską licencję rozpoczęto produkcję superfosfatu potrójnego granulowanego (zawartość fosforu jest niemal 3-krotnie wyższa niż w superfosfatach prostych). W połowie lat 70 „Fosfory” osiągnęły projektowaną zdolność produkcyjną, dostarczając na rynek ok. 300 tys. ton produktów chemicznych. Jako zakład chemiczny zakłady stanowiły zagrożenie środowiska i dlatego podejmowały działania zmierzające do redukcji zanieczyszczeń w wytwarzanych ściekach oraz ograniczenia emisji zanieczyszczeń do atmosfery. Działania te początkowo przynosiły różne efekty, jednak później wskutek zmian w technologii produkcji i wprowadzaniu nowoczesnych urządzeń do produkcji, magazynowania i transportu produktów nastąpiło zmniejszenie uciążliwości zakładu do środowiska. Rozszerzany jest asortyment wyrobów - Agrofoska, Amofoska, Amofosmag oraz Superfosfat . W 2003 r. uruchomiono alkaliczną absorpcję kwaśnych związków siarki, co pozwoliło zakwalifikować instalację produkcji kwasu siarkowego jako całkowicie spełniającą wymogi środowiskowe. Ponadto wymiana worków filtracyjnych i filtra pulsacyjnego na wytwórni nawozów powoduje zmniejszenie emisji pyłu, rozbudowano instalację ścieków sanitarnych, zakończona została budowa instalacji do produkcji nawozów ekologicznych, zakończono modernizację węzła suszenia na instalacji nawozów. Największym jednak problemem było wytwarzanie odpadów fosfogipsów, które stwarzało liczne zagrożenia dla środowiska. Odpady te od 1972 r. przez Martwą Wisłę, były barkami wywożone **do wyrobiska glin po cegielni**

w **Wiślince** (poza Wyspą Portową). Początkowo składowisko miało mieć tymczasowy charakter – planowano zapelnąć jedynie głębokie na 10 metrów wyrobisko. Obecnie wysokość hałdy wynosi około 50 metrów. Ponieważ wyrobisko to nie było odpowiednio przygotowane pod składowisko, w trakcie eksploatacji powstało szereg zagrożeń dla środowiska co powodowało protesty mieszkających w jego sąsiedztwie ludzi. Fosfory starały się przeciwdziałać zagrożeniom instalując różne urządzenia zabezpieczające i prowadząc stały monitoring środowiska. Powstało szereg opracowań i ekspertyz na temat uciążliwości składowiska. Obecnie na składowisku znajduje się tutaj około **16 mln ton odpadów** poprodukcyjnych, głównie fosfogipsu. W związku ze zmianą technologii produkcji na bezodpadową właściciele Fosforów rozpoczęli działania zmierzające do zamknięcia i zabezpieczenia składowiska fosfogipsów w Wiślince. 5 lutego 2009 r. **Marszałek Województwa Pomorskiego wydał decyzję o zamknięciu składowiska** i nadania mu regularnego kształtu. Obecnie hałda poddawana jest sukcesywnemu procesowi rekultywacji.

Siarkopol

Siarkopol gdański ma czterdziestoletnią historię jako baza eksportu polskiej siarki drogą morską. Był on ważnym ogniwem ciągu technologicznego od wydobycia siarki w kopalniach poprzez jej transport, składowanie i załadunek na statki. **Budowę** państwowej bazy w Gdańsku rozpoczęto w **1969** roku i rozbudowę kontynuowano w latach następnych. W okresie eksploatacji przedsiębiorstwo zmieniało nazwę jak i status własnościowy.

Dla potrzeb bazy wykonano urządzenia pozwalające na przeladunek siarki w stanie płynnym przywożonej cysternami kolejowymi do nabrzeża portu gdańskiego. Siarka w stanie płynnym była przeladowywana bezpośrednio na cumujące statki lub rurociągami transportowana na teren bazy do okresowego składowania. Konieczność składowania części przywożonej siarki spowodowana była tym, że nie wszystkie statki przypluwające po odbiór siarki były przygotowane do obioru siarki płynnej. Dlatego na bazie Siarkopolu zaistniała konieczność zmiany siarki płynnej w stan stały. Na terenie bazy wybudowano wieżę granulacyjną, która tworzyła granulaty z siarki pozwalający na jej załadunek na statki. Jednak możliwości przerobowe tej wieży były ograniczone i znaczne ilości płynnej siarki były wylwane na specjalnie przygotowane podłoże, a następnie po wyschnięciu kruszone. Zarówno siarka granulowana jak i siarka płynna przeladowywana na statki a szczególnie siarka kruszona powodowały duże niekorzystne szkody w środowisku. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku sukcesywnie ograniczano eksport siarki i ostatecznie go zakończono. Teren podlega rekultywacji i przystosowaniu do innych celów

Firma Port Service powstała w roku 1957 na skutek ratyfikacji konwencji o ochronie środowiska morskiego z 1954 r. Przez kilkanaście lat funkcjonowała jako Spółdzielcze Przedsiębiorstwo Usług Morskich, aby w roku 1973 przekształcić się w przedsiębiorstwo państwowe. Nadrzędnym celem Port Service od samego początku była aktywna ochrona i ograniczenie zanieczyszczeń wód Bałtyku, które generowała działalność stoczni, portów i infrastruktury portowej oraz żeglugi Gdańska i Gdyni. W czasie budowy Portu Północnego, w latach 1971 -1972, od strony północnej wybudowano falochron, a powstała w ten sposób przestrzeń wodną wypelniono z czasem osadami z nowych akwenów portowych dodatkowo formując nasyp metodą refulacji. Jako pierwsza na nowo utworzonym refulacji, powstała Oczyszczalnia Wód Balastowych. Kolejne instalacje do odzysku i unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych i innych niż niebezpieczne, budowane były sukcesywnie: stacja fizyko-chemicznej utylizacji odpadów płynnych, stacja utylizacji zanieczyszczonych gruntów i osadów oraz stacja odzysku i magazynowania olejów odpadowych. Jako ostatnio wybudowana została instalacja VORTEX przeznaczona do spalania odpadów powstających na oczyszczalni wód balastowych, która eksploatowana była w tej formie do końca 2002 roku.

Baza manipulacyjna PERN. Podstawowa działalność firmy to eksploatacja sieci rurociągów transportujących ropę naftową dla największych producentów paliw w Polsce oraz w Niemczech. PERN S.A. przyjmuje, magazynuje, wydaje i przetłacza ropę naftową. Na terenie Bazy Gdańsk magazynowanie odbywa się w 18 zbiornikach o pojemności 50.000 m³ każdy. Zbiorniki zaprojektowano jako stalowe, naziemne, z dachem pływającym, wyposażone w systemy nadzorujące poziom napelnienia i temperatury ropy, a także systemy przeciwpożarowe i rozwiązania zapobiegające niekontrolowanemu rozlewowi, w postaci szczelnych obwałowań. Ropa naftowa przyjmowana jest do Bazy Gdańsk rurociągiem \varnothing 1220 mm z Portu Północnego, następnie przesyłana do rejonu Płocka. Produkty naftowe 5 lub 6 rurociągami \varnothing 508 i 620 mm z Lotosu do Portu

Północnego lub przez Lotos Kolej wagonami na teren kraju. Zarówno Baza jak rurociągi mogą stanowić zagrożenie dla środowiska wskutek awarii lub zbrodni (terroryzm, kradzież).

Inne **ważne zakłady działające** na terenie wyspy to Stocznia Wisła, eksportująca statki dla ZSRR (zlikwidowana), Stocznia Yachtowa (po dużych perturbacjach w okresie transformacji obecnie w rozkwicie), ZNTK (zlikwidowane), Pasanil (rozwijający się w okresie wolnego miasta i PRL, aktualnie w strefie schyłkowej), Maritim. Istnieją na tym terenie również liczne porty jachtowe.

Kościóły – m.in. **Parafia Świętej Rodziny w Gdańsku** – parafia rzymskokatolicka usytuowana w Gdańsku. Należy do dekanatu Gdańsk-Dolne Miasto w archidiecezji gdańskiej. Została ustanowiona 10 lipca 1948 roku.

Kol. Waclaw Wilk pokazał i objaśnił uczestnikom spaceru fragmenty Szlaku Fortyfikacji Nadmorskich Wyspy Portowej.

Gdy mowa o wojennych bunkrach, zwykle padają przykłady z Westerplatte lub Rejonu Umocnionego Hel. Tymczasem liczne bunkry zbudowano także na terenie Stogów. Gęste lasy wzdłuż wydmowego brzegu świetnie nadawały się do budowy umocnień obronnych, szczególnie artylerii. Co mogliśmy zobaczyć przy plaży, to na przykład stanowisko Baterii Leśnej (Rechter Nebenstand Forstbatterie). Na początku lat pięćdziesiątych XX wieku, kilometr na zachód od ujścia Wisły Śmiałej zbudowano prawy, wzmocniony punkt obserwacyjny Zespołu 25 Baterii Artylerii Stałej. W jego skład wchodził schron i 15 metrowa wieża obserwacyjna. Szlak umocnień przebiegający na Wyspie Portowej w nadmorskim lesie sosnowym i na najwyższej tutejszej kulminacji - wydmie nazwanej Górą Źródlaną - znajduje wiele historycznych pozostałości, jak choćby schrony dawnej Baterii Wydmowej i inne ciekawe obiekty budownictwa fortyfikacyjnego.

**Schron dowodzenia
Baterii Wydmowej z 1919 r.**

**Schron prawego bocznego stanowiska
kierowania ogniem Baterii Leśnej.**

**Prawe wzmocnione stanowisko
obserwacyjne 25. Baterii Artylerii Stałej.**

**Schron prawego bocznego stanowiska
kierowania ogniem Baterii Wydmowej.**

Wraz z ciągłą rozbudową gdańskiego Portu Północnego bezpowrotnie znikają z powierzchni ziemi zabytkowe obiekty fortyfikacyjne, pozostałości po 25 Baterii Artylerii Stałej. Opuszczone przez wojsko w latach 70 XX w. stanowiska bojowe po 2000 roku są systematycznie rozbierane przez budowniczych nowych terminali portowych. Do dziś pozostały jeszcze dwie wieże kierowania ogniem, centrala artyleryjska, stanowiska artyleryjskie i schrony amunicyjne i dla załogi. Pozostałości po baterii mają dużą wartość zabytkową. Początki tych fortyfikacji sięgają XIX w. Prusacy budowę nadmorskich fortyfikacji mających chronić gdański port od strony morza rozpoczęli już w roku 1850. Baterie rozbudowywano i modernizowano do czasów powstania Wolnego Miasta Gdańska. Powstały też niemieckie plany rozbudowy fortyfikacji w czasie II wojny światowej , lecz nie zostały one zrealizowane. Podczas działań wojennych obiekty baterii nie odegrały większej roli w obronie Gdańska. W czasach PRL-u. na Stogach powstała 25. Bateria Artylerii Stałej. Nastąpiła dalsza rozbudowa i modernizacja umocnień. Z biegiem lat artyleria stała straciła na znaczeniu, wyparła ją artyleria raketowa. W 1977 roku wojsko ostatecznie wycofało się ze Stogów, jednostkę rozformowano. Teren przekazano pod zarząd Portu Północnego. Obecnie czynione są starania o objęcie terenu baterii opieką konserwatorską.

W spacerze uczestniczyło 15 członków Oddziału Pomorskiego.

Opracował - Andrzej Majorkowski